

Практичне заняття № 24

Тема: Робота над продуктивними видами мовленнєвої діяльності: говоріння, письмо.

Мета: засвоїти методи й прийоми навчання діалогу; навчити добирати ефективні прийоми створення ситуацій спілкування учнів на уроках української мови; формувати в студентів конструктивні уміння в процесі моделювання діалогічного мовлення.

План

1. Розвиток діалогічного мовлення.
2. Особливості діалогу як форми мовлення.
3. Методика формування в молодших школярів умінь будувати діалог.
4. Особливості монологу як форми мовлення.
5. Зміст та завдання роботи з розвитку монологічного мовлення в початковій школі.

Література:

1. Бадер В. І. Розвиток усного і писемного мовлення молодших школярів. — К.: АПН, 2000.— 316 с.
2. Большакова І. Ситуативна навчально-мовленнєва діяльність школярів на уроках української мови // Початкова школа. — 2002. — № 10.
3. Дубовик С. Розвиток діалогічного мовлення школярів на уроках української мови // Початкова школа. — 2002. — № 7.
4. Ігнатенко Т. Творчі завдання на уроках розвитку мовлення // Початкова школа. — 2006. — № 2.
5. Крайнова Ж. Формування комунікативної компетентності молодших школярів на заняттях з рідної мови // Початкова школа. — 2003. — № 11.
6. Курач Л., Прищеп О. Ситуативні ролі — позитивний фактор розвитку діалогічного мовлення учнів початкових класів // Початкова школа. — 2005. — № 10.
7. Логачевська С. Диференційовані завдання на уроках розвитку мовлення // Початкова школа. — 2004. — № 5
8. Науменко В., Захарійчук М. Формування в дітей уміння говорити майстерно // Початкова школа. — 2002. — № 10.
9. Пономарьова К. І. Основні напрями роботи з розвитку монологічного мовлення учнів / Навчання і виховання учнів 4 класу: Метод. посіб. для вчителів. — К.: Вид-во «Початкова школа», 2005.

Питання для обговорення:

Системне навчання діалогу на уроках української мови передбачає активне використання таких видів комунікативно-ситуативних вправ: *словникові вправи; завдання на репродуктивне діалогічне мовлення; завдання на продуктивне діалогічне мовлення.*

І. Словникові вправи спрямовані на створення і розвиток активного «розмовного» словника учнів, до якого входять лексичні та синтаксичні конструкції, що співвідносяться з різними реакціями людини (вітання, прощання, здивування, радість, спонукання до дії тощо). Учні зобов'язані знати, яку саме реакцію виражає певне слово чи синтаксична конструкція, і вміти вживати їх за необхідності висловити реакцію на той чи інший факт дійсності. Для вирішення

цього завдання дітям пропонується скористатися формулюваннями: звернись до незнайомої людини (*Здрастуйте; будьте ласкаві; вибачте, чи не могли б ви сказати... – далі запитання*); подякуй (*Дякую; щиро вдячний*); дай відповідь на подяку (*Будь ласка; прошу*); погодься зі співрозмовником (*Добре; здається, ти маєш рацію*); вислови здивування (*Невже? Не може бути!*); вирази впевненість (*Звичайно; безперечно; безумовно*).

При цьому головна мета – чітке розуміння дітьми **мети, місця, обставин використання цих розмовних конструкцій**. **Наприклад.** Послухайте текст. Чи можна сказати, що це діалог? Доведіть свою думку. Як звати співрозмовників? Як вони звертаються один до одного?

Маркіян. Денисе, я вчора дивився дуже цікавий мультик «Назарко і сім'я».

Денис. А про що в ньому розповідається?

Маркіян. У мультику йдеться про те, як Назарко всім допомагав.

Денис. То він молодчина!

Маркіян. Так. А скажи, Маркіяне, ти допомагаєш своїм батькам?

Денис. Звичайно, Маркіяне. Ти в цьому сумніваєшся?

Маркіян. А як саме ти їм допомагаєш?

Денис. Я завжди допомагаю мамі помити посуд, вигуляти Рекса, ходжу в магазин по продукти. І все, що просять мене зробити, виконую.

Маркіян. Ти допомагаєш так само, як Назарко із мультика. Ти – молодчина!

М. Вашуленко наголошує на важливості засвоєння молодшими школярами нормативних форм звертання, прийнятих в українському соціумі: *Маріє Петрівно, Максиме Олександровичу, добродію, добродійко, пане, пані, Васильку, Настусю, мамо, матусю, тату, татку, бабусю, дідусю, братику, сестричко*.

II. **Завдання на репродуктивний діалог** ознайомлюють учнів із типовими діалогами певного культурного рівня, в яких реалізуються запрограмовані розмовні вміння. Тексти типових діалогів складаються з розмовних за лексикою і синтаксисом реплік, що чітко виражають комунікативний план і є зразками діалогічного спілкування. **Типовому діалогу** мають передувати тема та опис ситуації, які учні зобов'язані не лише зрозуміти, але певною мірою й «побачити» обставини, з якими цей діалог пов'язаний.

Наприклад:

1. Складіть діалог за поданим початком і опорними словами.

– Привіт, Тетяно!

– Привіт, Оленко.

– Оленко, скоро наша сім'я переїжджає до іншого міста.

– Тетяно, я дуже сумуватиму за тобою.

Опорні слова: теж, сумно, яке місто, це дуже далеко, не зможемо тепер зустрічатися, листуватимемося, чудово, нову адресу, щойно переїдемо, листа, бувай, на все добре.

2. Виберіть кілька правильних реплік і побудуйте діалог.

Чи всі репліки правильні? Чому? Обґрунтуйте відповідь.

– Здоров!

– Привіт!

– Як справи?

– Що робиш? – я питаю. – Та ось по телефону з тобою розмовляю...

– А як у тебе справи?

– Та справи – те, що треба!

– А що ти зараз робиш?

– Та от дзвоню до тебе...

– Ну що ж, бувай здоровий, бо вже пора кінчати: ще ж треба подзвонити до Роми і до Нати.

III. Завдання на продуктивне розмовне мовлення

Процес **продукування ситуативного діалогу** сприяє ефективному розвитку та вдосконаленню вмінь і навичок усної комунікації школярів за умови скоординованої роботи в парах.

Наприклад:

1. Склади з однокласником діалог з 4–5 реплік на тему «У медпункті», «У крамниці», «У транспорті» (за вибором). Домовся з товаришем: хто яку роль буде виконувати. Обговори ситуацію, план дії вибраної особи. Ознайомся з пам'ятками «Формули мовленнєвого етикету», «Правила спілкування», «Алгоритм роботи в парах».

Недоліком штучно створених мовленнєвих ситуацій є те, що учень прагне не до здійснення акту спілкування, що є характерним під час природних ситуацій, а до вирішення визначеного вчителем навчального завдання. Природні мовленнєві ситуації передбачають створення проблемно-пошукового діалогу з елементами рольової гри через інтерактивну взаємодію в підсистемах «учитель-клас», «учитель-учень», «учень-учень», «учень-клас». Учитель, знаючи інтереси вихованців, повинен пропонувати для обговорення факт, який їх зацікавить: на основі змісту прочитаних текстів, переглянутих відеоматеріалів, обговорення поточних подій у суспільстві, школі, вдома.

У цьому випадку завдання педагога полягає в тому, щоб поставити проблемні запитання, залучити до розмови якомога більше дітей.

Наприклад:

Ситуація 1. Склади діалог за словесно описаною ситуацією на тему «Моя родина» із 4–5 реплік. Уяви, що ти журналіст і тобі треба взяти інтерв'ю в родині учня нашого класу. Склади запитання так, щоб на основі відповіді на попереднє запитання можна було поставити наступне запитання. Уважно вислухай відповіді. Існують правила щодо ведення інтерв'ю. Як веде Алла Мазур розмову з журналістом, котрий перебуває за межами телестудії? Послухай зразок інтерв'ю.

Журналіст: Я кореспондент газети «Волинь» Ольга Жиколенко. Я розмовляю з Аліною. Аліно! Скажи, будь ласка, як твоя родина проводить вихідні дні?

Аліна: У неділю ми часто всією родиною виїжджаємо в ліс. З нами проводять цей день і всі члени сім'ї моєї тітоньки Наді.

Журналіст: А яке свято подобається всій сім'ї?

Аліна: Ми всією родиною святкуємо Різдво Христове з його незвичайними традиціями. Любимо і свято Нового року.

Журналіст: А скажи, Аліно, хто у вашій сім'ї найголовніший?

Аліна: Це моя бабуся Валя. Вона найстарша, найголовніша. Ми всі її слухаємо, бо поважаємо і побоюємось, навіть дідусь.

Журналіст: Аліно, що допомагає твоїй сім'ї підтримувати дружні стосунки?

Аліна: Я думаю, що наша сім'я дружна тому, що ми любимо один одного; всі вміємо і охоче працюємо, а також уміємо прощати один одному.

Журналіст: Так от, шановні читачі нашої газети! Ви прослухали думку третьокласниці Аліни про те, як зберегти дружбу всіх членів сім'ї.

Ситуація 2. Працюючи в парі, складіть і розіграйте діалог на тему «Новенька учениця (новенький учень) у класі» із 5-6 реплік. Уяви, що до класу прийшла чи прийшов новенький. Його (її) посадили до тебе за парту. Про що б ти його (її) запитав? Звичайно, діалог ви вели б на перерві. Важливим аспектом природних мовленнєвих ситуацій має стати виразний повчально-виховний зміст, що сприятиме вихованню у дітей високих моральних якостей, наприклад, продовження уявного діалогу.

Ситуація 3. Працюючи в парі, обговоріть ситуацію, зробіть висновки і продовжте діалог на тему «Хіба ми знайомі?» Хіба ми знайомі? Біля будинку зустрілися Оля і бабуся, що живе у поверхом нижче.

– Добрий день, Олю, – привіталася бабуся.

Дівчинка сказала: – Хіба ми знайомі? Чому я маю з вами вітатися? ...

Оскільки молодшим школярам притаманне наочно-образне мислення, то формування навичок діалогічного мовлення, рекомендується здійснювати за допомогою різних **видів опор**: малюнкових (конкретні предмети, сюжетні малюнки, предметні малюнки, маски для інсценування); словесних (опорні слова, варіанти реплік початку діалогу, репліки одного із співрозмовників); графічних ☺ ? ↔ ☺! (запитання-відповідь).

Використовувати зазначені **види опор** необхідно залежно від рівня сформованості навичок діалогічного мовлення учнів: слабшим учням опора потрібна, а сильнішим вона може заважати, обмежуючи самостійність, креативність мислення дітей. У міру вдосконалення навичок діалогічного мовлення допоміжні матеріали (опори) поступово вилучаються із освітнього процесу: спочатку малюнки, потім схеми й, нарешті, опорні слова й репліки.

Поточну перевірку сформованості діалогічного мовлення організовують як **усно** (1-4 класи), так і **письмово** (2-4 класи) залежно від мети і завдань уроку.

У 1 класі учням пропонується відтворити в особах (з іншим учнем або вчителем) прослуханий діалог; **у 2-4 класах** – пропонується побудувати діалог з однокласником/однокласницею на задану тему, за життєвою ситуацією, картиною, прочитаним твором, переглянутою передачею тощо. Перевіряється уміння використовувати формули мовленнєвого етикету, ставити запитання, підтримувати розмову на певну тему, дотримуватись правил спілкування, норм літературної мови, – відповідно до державних вимог щодо навчальних досягнень учнів.

Письмова перевірка передбачає запис діалогу без використання слів автора. Під час інструктажу перед записом діалогу, вчитель/вчителька нагадує учням, що кожна репліку записують з нового рядка, починаючи з тире. Оцінювання змісту **письмового діалогу** здійснюється за тими ж орієнтовними вимогами, що і оцінювання усного діалогу. *Грамотність письмового діалогу перевіряється, але не оцінюється.*

Обсяги утворених усних діалогів: у **2 класі** – 3-4 репліки одного учасника/учасниці розмови, в **3 класі** – 4-5 реплік одного учасника/учасниці розмови, у **4 класі** – 5-6 реплік одного учасника/учасниці розмови (з урахуванням вступних і прикінцевих етикетних формул).

Обсяги письмових діалогів: у **2 класі** – 3 репліки одного учасника/учасниці розмови, в **3 класі** – 4 репліки одного учасника/учасниці розмови, у **4 класі** – 5 реплік одного учасника/учасниці розмови (з урахуванням вступних і прикінцевих етикетних формул).

Практичне завдання

1. Проаналізуйте та порівняйте програмові вимоги (*очікувані результати навчання здобувачів освіти*) до діалогічного мовлення учнів 1, 2, 3 та 4 класів за програмою Савченко О. Я. Оформіть у вигляді таблиці за кожним класом очікувані результати навчання щодо діалогу. Зробіть висновок: **спільні вимоги** до діалогу для всіх класів та **відмінні. (2 бали)**
2. Розробіть по 3 комунікативно ситуативних вправи з метою вдосконалення діалогічного мовлення учнів 2–4 класів. Підготуйтеся до проведення цих вправ в аудиторії. **(1,5 бала)**
3. Складіть діалоги-зразки на всі типи вправ на побудову діалогів:**(за кожен діалог-зразок по 0,5 бала)**
 - на основі прочитаного тексту;
 - на продовження тексту у вигляді діалогу;
 - за ситуацією (Наприклад, на вулиці ви зустрічаєте туриста, який заблукав);
 - за змістом картини;
 - за початком реплік;
 - за змістом вірша;
 - на задану тему (за прислів'ям).